

Walentyna Wróblewska

Autoedukacja studentów jako przedmiot badań dydaktyki szkoły wyższej

Autoedukacja jest zagadnieniem podejmowanym przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, a przede wszystkim przez psychologów, socjologów i pedagogów. Jest terminem różnie określanym, a mianowicie: samokształceniem, samodoskonaleniem, samowychowaniem, autokreacją oraz rozmaicie rozumianym. Najbliższą moim rozważaniom jest definicja W. Okonia¹, według której „samokształcenie, samouctwo, to osiągnięcie wykształcenia poprzez działalność, której cele, treści, warunki i środki ustala sam podmiot”. Podobnie definiuje samokształcenie J. Półturzycki², według którego „jest to proces samodzielnie prowadzonego uczenia się, którego cele, treść, formy, źródła i metody dobiera i ustala osoba ucząca się”. W obu definicjach autorzy osobę uczącą się traktują jako podmiot, który decyduje o kształcie komponentów procesu omawianego i dokładnie wymieniają poszczególne jego elementy. Studiowanie najnowszej literatury przekonuje mnie, że w dzisiejszej rzeczywistości bardziej adekwatne jest określenie autoedukacja. Autoedukację rozumiem jako uczenie się, w którym podmiot sam wyznacza sobie cele, treści, metody pracy, formy organizacji, sam dokonuje autokontroli i autooceny.

Dydaktyka szkoły wyższej jako dyscyplina pedagogiczna rozwijająca się szczególnie żywo w drugiej połowie XX wieku, „w wieku uniwersytetów”³ nabiera ogromnego znaczenia. Jej przedmiotem jest

¹ W. Okoń, *Słownik Pedagogiczny*, Warszawa 1992, s. 182.

² J. Półturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*, Toruń 1998, s. 158.

³ J. Niemiec, *XXI wiek – wiekiem uniwersytetów*, [w:] *Pedagogika u progu trzeciego tysiąclecia*, A. Nałaskowski, K. Rubacha (red.), Toruń 2001.

kształcenie i wychowanie w uczelniach wyższych. W erze społeczeństwa informatycznego, w której szczególnie blasku nabiera autoedukacja, a w szkole wyższej autoedukacja dominuje nad edukacją kierowaną⁴, wydaje mi się, że proces autoedukacji staje się głównym zagadnieniem w badaniach dydaktyki szkoły wyższej.

Badania nad autoedukacją studentów mogą zmierzać w kierunku diagnozowania przebiegu procesu, pokazując poszczególne jego komponenty (cele, treści, metody, środki, okoliczności, w których studenci podejmują autoedukację). Warto rozpoznać, jak studenci rozumieją ów proces oraz jakie znaczenie on odgrywa w ich życiu. W badaniach pedagogicznych istotnym celem jest eksplanacja pewnych zależności. W przypadku analizowanego procesu ważne jest wyjaśnienie wpływu niektórych czynników na jego przebieg i efekty. Można analizować czynniki osobowościowe, środowiskowe, pedagogiczne oraz czynniki związane z dokonującymi się przemianami, które mają istotny wpływ na przebieg i efekty autoedukacji studentów. Diagnoza przebiegu i efektów autoedukacji studentów oraz eksplanacja wpływu niektórych czynników na poziom podejmowanego procesu może pozwolić na wypracowanie wskazań praktycznych dla podniesienia efektywności autoedukacji, a także rozwoju i dynamizacji procesu, jak również ukształtowania wewnętrznej potrzeby ustawicznego uczenia się jednostki.

Badacza podejmującego analizę procesu autoedukacji interesują następujące problemy: jak przebiega proces autoedukacji studentów? A w tym: jakie cele realizują studenci w ramach autoedukacji? Jakie treści wypełniają proces autoedukacji studentów? Jakie metody stosują studenci w procesie autoedukacji? Jakie środki wykorzystują studenci w tym procesie? Intrygującym pytaniem jest: jak studenci rozumieją podejmowany przez siebie proces edukacyjny i jakie znaczenie w ich życiu odgrywa autoedukacja? Dla eksplanacji wpływu niektórych czynników na przebieg i efekty procesu autoedukacji studentów można postawić następujące pytania: jaki wpływ mają czynniki osobowościowe na poziom autoedukacji? Jak wpływają czynniki środowiskowe na poziom autoedukacji studentów? Jaka występuje zależność między czynnikami pedagogicznymi a poziomem autoedukacji studentów oraz jak wpływają dokonujące się zmiany w rzeczywistości na poziom autoedukacji studentów?

---

⁴ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1995, s. 159.

Odpowiedzi na te i inne pytania dotyczące procesu autoedukacji można poszukiwać wykorzystując różne orientacje metodologiczne. Możliwie pełny obraz odpowiedzi na postawione problemy badawcze można uzyskać łącząc jakościowe i ilościowe podejście metodologiczne. Sens i znaczenie, jakie nadaje student procesowi autoedukacji można poznać analizując biografie (autobiografie) osób badanych. Metoda biograficzna, usytuowana w nurcie jakościowej orientacji metodologicznej pozwala wyjść w badaniach od samego, świadomego i autonomicznego podmiotu procesu autoedukacji. Pozwala ukazać w sposób pełny doświadczenie jednostki oraz proces przeżywania tego doświadczenia. W rezultacie można odkryć znaczenie, jakie jednostka nadaje swym działaniom⁵. Można wykorzystać autobiografię tematyczną, dotyczącą określonego obszaru ludzkiej aktywności, a mianowicie działań autoedukacyjnych. Prezentowana metoda daje możliwość spojrzenia na proces autoedukacji badanych „ich oczami” oraz zrozumienia znaczenia i motywów zachowań autoedukacyjnych młodzieży studium. Badania przy wykorzystaniu metody biograficznej pozwalają na ujęcie zagadnienia w sposób holistyczny, a mianowicie na dokładną analizę elementów procesu samokształcenia (celów, treści, metod, środków, samo-kontroli i samooceny). Wykorzystując jakościową orientację metodologiczną można zbadać kontekst analizowanego zagadnienia. Istotną kwestią przy analizie procesu autoedukacji są czynniki sprzyjające bądź niesprzyjające kształtowaniu się aspiracji autoedukacyjnych badanych i ich realizacji.

Biorąc pod uwagę wieloczynnikowy i wielodyscyplinarny charakter badań w zakresie autoedukacji należy uwzględnić pluralizm metodologiczny i uzupełnić dane jakościowe materiałem ilościowym. Wykorzystując metodę sondażu diagnostycznego można zgromadzić wiedzę o cechach strukturalnych i funkcjonalnych oraz dynamicie zjawiska, jakim jest autoedukacja, można zebrać opinie i poglądy wybranej zbiorowości (studentów), a także wiedzę o nasilaniu się i kierunkach rozwoju określonego zjawiska, zakładając, że badana grupa będzie grupą reprezentującą populację generalną, w której badane zjawisko występuje⁶.

Podstawę teoretyczną do analizy procesu autoedukacji studentów upatruję w założeniach psychologii poznawczej oraz nowego kierunku

⁵ W. Dróżka, *Metoda biograficzna z perspektywy rozwoju orientacji humanistyczno-jakościowej w pedagogice*, „Edukacja” 1997, nr 4, s. 6-22.

⁶ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1995, s. 51.

w psychologii – psychotransgresjonizmu⁷. Kognitywiści postrzegają człowieka jako podmiot uczenia się, jako głównego aktora owej sztuki (autoedukacji). Wyróżniają trzy formy umysłowego zaangażowania osoby uczącej się: 1) formułowanie i/lub precyzowanie celu uczenia się; 2) uruchamianie i wprowadzanie w życie strategii poznawczych; 3) stosowanie strategii kontrolnych, dzięki którym możliwa jest ocena stopnia realizacji celu i ewentualna korekta postępowania⁸.

Według założeń psychotransgresjonizmu człowiek jest sprawcą swojego zachowania. Stanowi układ względnie wewnątrzsterowny (samosterowny), czyli źródło jego działań, w tym działań edukacyjnych, znajduje się w samym podmiocie. Człowiek jest sprawcą procesu, jakim jest autoedukacja, sam podejmuje działania wchodzące w zakres tego procesu.

Zgodnie z założeniem nowej teorii psychologii człowiek jest obdarzony wolnością wyborów. Człowiek jest zdolny dobierać intencje i cele. Ma też możliwość selekcji operacji myślowych i działań, które wykonuje. Według powyższego założenia student w procesie autoedukacji samodzielnie wyznacza sobie cele, które chce zrealizować.

Doniosłym założeniem jest przekonanie o głównym motywie działań człowieka w postaci potrzeby potwierdzania własnej wartości. Wymieniona potrzeba, zwana też potrzebą hubrystyczną (metapotrzebą) jest zaspokajana głównie poprzez dokonywanie transgresji twórczych i ekspansywnych. To założenie wskazuje, iż podmiot autoedukacji formułuje cele, które wynikają z chęci zaspokojenia potrzeb, szczególnie potrzeby potwierdzania własnej wartości.

Przedstawiciele teorii psychotransgresjonizmu głoszą, iż człowiek jest sprawcą nastawionym na rozwój wewnętrzny i zewnętrzny. Jest zdolny do działań transgresyjnych, które pozwalają rozwijać jego osobowość i wzbogacać kulturę. Człowiek w procesie autoedukacji dąży do zrealizowania wyznaczonych celów, często podejmuje przy tym działania transgresyjne i wyznacza sobie coraz bardziej ambitne, nowe cele, których realizacja prowadzi do rozwoju, do przesuwania granic własnych osiągnięć, czyli do przekraczania siebie.

Zwolennicy owego kierunku psychologii zwracają uwagę, iż człowiek – sprawca posiada ograniczoną świadomość i samoświad-

⁷ J. Kozielecki, *Psychotransgresjonizm. Nowy kierunek psychologii*, Warszawa 2001.

⁸ M. Ledzińska, *Uczenie się wykraczające poza warunkowanie*, [w:] *Psychologia. Prędocznik akademicki*, t. 2, J. Strelau (red.), Gdańsk 2000, s. 121.

domość, czyli zdaje on sobie sprawę tylko z niektórych procesów psychicznych i stanów wewnętrznych oraz zewnętrznych. Znaczna część procesów, stanów i stałych struktur wewnętrznych oraz zjawisk zewnętrznych znajduje się poza obszarem świadomości. W procesie autoedukacji człowieka występują działania świadome, zamierzone, przemyślane, ale występują też działania spontaniczne, dopuszcza się też wystąpienie zjawiska emergencji.

Według psychotransgresjonizmu, działania człowieka, jego myśli i czyny transgresyjne w wysokim stopniu wpływają na kształtowanie sfery moralnej, kształtują sumienie. Przyjmując szerokie rozumienie autoedukacji, według którego celem naczelnym jest rozwijanie wielostronnej osobowości człowieka, uwzględnia się wszystkie sfery osobowości, w tym ze szczególną atencją traktuje się sferę moralną.

Powyższe założenia nowego kierunku w psychologii pozwalają rysować pozytywną koncepcję człowieka, według której jest on obdarzony wolnością wyboru, steruje swoim zachowaniem i przekracza granice własnych osiągnięć i możliwości, dzięki czemu rozwija swoją osobowość.

Rozpatrując autoedukację jako proces w rozumieniu szerokim, którego naczelnym celem jest wielostronny rozwój osobowości jednostki. Osoba, która dba o wielostronny rozwój własnej osobowości, tzn. dąży do zdobywania określonych wiadomości o otaczającej rzeczywistości i o samej sobie, kształtuje niezbędne umiejętności i sprawności, kształtuje system wartości i przekonań, rozwija zdolności poznawcze oraz swoje zamiłowania i zainteresowania, przygotowuje się do wykonywania wybranego zawodu bądź ustawicznie dba o podnoszenie kwalifikacji zawodowych, aktywnie uczestniczy w dorobku kultury, a także dba o rozwój własnej indywidualności (tożsamości)⁹.

Przedstawione cele autoedukacji mają postać celów ogólnych i zostały one wyprowadzone z ogólnych celów kształcenia i wychowania. Student w procesie autoedukacji realizuje cele operacyjne (szczegółowe), a zatem konieczna jest operacjonalizacja niektórych wymienionych celów autoedukacyjnych.

Ważnym celem autoedukacji jest kształtowanie umiejętności i sprawności, które będą pomocne w uzyskaniu powodzenia w wybranym przez siebie zawodzie, zwiększaniu szans na zatrudnienie oraz

⁹ J. Pólturzycki, *Dydaktyka dla...*, op. cit., s. 159-160.

radzeniu sobie w zmieniającej się rzeczywistości. Można wymienić niektóre z nich:

- solidne ustne i pisemne umiejętności komunikacyjne;
- dobry poziom umiejętności w zakresie technologii informatycznych;
- uznawanie potrzeby ciągłego uczenia się;
- zdolność do pracy zespołowej;
- samodyscyplina, elastyczność i zdolność podejmowania i wykonywania prac nietypowych;
- ukierunkowanie na wynik i zdolność podejmowania decyzji;
- umiejętności interpersonalne (komunikacja interpersonalna, empatia)¹⁰.

Wśród zdolności poznawczych, o które powinien dbać student w procesie autoedukacji należy wymienić:

- przyjmowanie i przetwarzanie informacji;
- umiejętność konceptualizacji, syntezy informacji w chaosie;
- umiejętność rozumienia wielu stron kontrowersyjnego problemu i umiejętność jego rozwiązania;
- zdolność uczenia się na podstawie doświadczenia;
- rozwijanie myślenia twórczego;
- rozwijanie pamięci, uwagi, spostrzegawczości.

Do celów autoedukacji związanych z przygotowaniem do zawodu można zaliczyć:

- pogłębianie wiadomości z wybranej specjalności;
- zdobywanie kwalifikacji zawodowych w uczelni;
- zdobywanie kwalifikacji zawodowych poza uczelnią;
- rozwijanie cech przydatnych w wybranym zawodzie;
- kształtowanie swej postawy wobec przyszłego zawodu;
- poznawanie zadań związanych z wykonywaniem określonego zawodu.

Aktywne uczestnictwo studenta w życiu kulturalnym może obejmować:

- zwiedzanie muzeów i galerii sztuki;
  - uczęszczanie do teatru;
  - uczęszczanie do kin;
  - uczęszczanie na koncerty do filharmonii;
  - uczęszczanie na koncerty muzyki rozrywkowej;
  - zwiedzanie zabytków architektury;
- oraz następujące formy aktywności studenckiej:
- chór akademicki;
  - Akademicki Związek Sportowy;

---

¹⁰ P. Blasi, *The of Institutions of Higher Education In the New Europe*, [in:] *Challenges Facing Higher Education at the Millenium*, W. Z. Hirsch, L. E. Weber (ed.), Oxford – New York – Tokyo 1999.

- Koło Naukowe;
- Zrzeszenie Studentów.

Dla realizacji wskazanych celów pracy autoedukacyjnej, tzn. formowania wielostronnie rozwiniętej, twórczej i aktywnej osobowości jednostki, konieczna jest odpowiednia treść. Niezbędne są treści, dzięki którym będą się rozwijały wszystkie sfery osobowości jednostki. Powinny znaleźć się treści, które pozwolą jednostce na aktywność intelektualną, która zmierza do poznawania świata i siebie. Jednostka poznaje przez przyswajanie nagromadzonej przez ludzkość wiedzy o rzeczywistości. Znaczną część jej odkrywa sama, rozwiązując problemy, doskonaląc w ten sposób zdolności twórcze. Konieczne są treści, dzięki którym jednostka będzie przeżywała wartości i je wytwarzała (rozwój psychonu emocjonalnego, motywacyjnego i osobistego) oraz treści, które pozwolą na aktywność praktyczną, w toku której jednostka będzie zmieniać rzeczywistość lub kreować, kształtować samodzielność i twórczość w działaniu (rozwój psychonu instrumentalnego).

Zajmując się doбором treści ze stanowiska możliwości i potrzeb jednostki należy uwzględnić odpowiedni zakres oraz jakość materiału wypełniającego swą treścią proces autoedukacji.

Samokształcenie, zdaniem Cz. Maziarza¹¹ może dotyczyć różnych dziedzin życia jednostki, a mianowicie:

- dziedziny intelektualnej, czyli uczenie się samodzielne;
- dziedziny społeczno-moralnej, czyli urabianie swego charakteru;
- dziedziny zawodowej, czyli doskonalenie się w zawodzie;
- dziedziny artystyczno-estetycznej;
- dziedziny życia codziennego.

Każda z powyższych dziedzin obejmuje określonego rodzaju treści, które mogą wypełniać proces autoedukacji jednostki.

Współcześnie proponuje się dziewięć obszarów, zakresów, czy też kategorii samoedukacji, rozwijających różne wymiary osobowości człowieka. Są to: komunikowanie, cielesność człowieka, czas, przestrzeń, sztuka, obywatelstwo, obszar moralności, technika, nauka¹².

Do realizacji wyznaczonych celów i treści W. Okoń¹³ proponuje za Cz. Maziarzem następujące metody samokształcenia:

- czytanie i studiowanie literatury,

¹¹ Cz. Maziarz, *Proces samokształcenia*, Warszawa 1966, s. 24.

¹² *Obszary permanentnej samoedukacji*, P. Lengrand (red.), tł. I. Wojnar, J. Kubin, Warszawa 1995

¹³ W. Okoń, *Wprowadzenie do...*, op. cit., s. 163.

- słuchanie i dyskutowanie,
- czerpanie wiedzy z innych źródeł,
- pisemne opracowywanie zagadnień,
- uczestniczenie w życiu kulturalnym (w ramach czasu wolnego).

Cz. Maziarz¹⁴ zwraca uwagę na niezwykle znaczenie metod w procesie samokształcenia, gdyż „decyduje w szczególności o rodzaju wykonywanych operacji myślowych, co z kolei wpływa na rozwijanie określonych dyspozycji, sił psychicznych, sprawności intelektualnych, a w konsekwencji wyznacza ogólny kierunek rozwoju umysłowego”.

J. Pólturzycki¹⁵ opisuje następujące metody samodzielnego uczenia się:

- obserwację jako metodę uczenia się,
- korzystanie z wykładów,
- korzystanie z dyskusji,
- korzystanie z podręczników i innych książek,
- sporządzanie notatek,
- wykonywanie ćwiczeń,
- formułowanie i rozwiązywanie problemów i inne.

Autor wskazuje, że nauczyciel w szkole powinien okazać pomoc uczącym się, zapoznać z podstawowymi metodami samodzielnego uczenia się.

F. Bereźnicki¹⁶ biorąc za podstawę teorię kształcenia wielostronnego, wyróżnia cztery grupy metod uczenia się:

- metody recepcyjne: obserwacja, korzystanie ze słowa mówionego (korzystanie z wykładów, opisów, opowiadań, rozmów, porad i instrukcji słownych), korzystanie z podręczników (metoda zapamiętywania dosłownego, metoda zapamiętywania niedosłownego, sporządzanie notatek, korzystanie z ilustracji, tabel, wykresów, schematów), czytelnictwo czasopism;
- metody heurystyczne, badawcze: korzystanie z dyskusji, uczenie się przez rozwiązywanie problemów, uczenie się przez badanie;
- metody ekspresyjne: drama, korzystanie z filmu, audycji telewizyjnych, sztuki teatralnej;
- metody ćwiczebne: ćwiczenia w opanowywaniu podstawowych umiejętności, niezbędnych w procesie samokształcenia.

Powyższa klasyfikacja metod kształcenia obejmuje różnorodne metody pracy autoedukacyjnej, podczas stosowania których jednostka jest aktywna wielostronnie, aktywizuje wszystkie sfery osobowości.

¹⁴ Cz. Maziarz, *Proces...*, op. cit., s. 107.

¹⁵ J. Pólturzycki, *Dydaktyka dla...*, op. cit., s. 136-157.

¹⁶ F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2001, s. 308-325.

Na podstawie przeglądu różnych klasyfikacji można stworzyć następujący rejestr kategorii metod autoedukacyjnych:

- obserwację,
- korzystanie ze słowa mówionego,
- korzystanie z dyskusji,
- korzystanie z podręczników i innych książek,
- czerpanie wiedzy z różnych źródeł (internet, banki informacji),
- uczenie się przez badanie (rozwiązywanie problemów),
- korzystanie z filmów, sztuk teatralnych, galerii i innych miejsc kultury,
- korzystanie z audycji telewizyjnych i radiowych,
- ćwiczenie w opanowywaniu podstawowych umiejętności niezbędnych w procesie samokształcenia,
- pisemne opracowywanie zagadnień,

W odniesieniu do procesu autoedukacji środki dydaktyczne można określić jako przedmioty, które umożliwiają i ułatwiają przebieg tego procesu i sprzyjają realizacji celów.

Najbardziej popularne, najczęściej stosowane w procesie autoedukacji są różnego typu środki drukowane, które umożliwiają samoukowi osiągnięcie zamierzonych efektów, podtrzymują i rozwijają zainteresowania poznawcze. Zestaw środków drukowanych powinien być możliwie bogaty i obejmować podręczniki, słowniki, leksykony, encyklopedie, poradniki zawodowe i czasopisma fachowe¹⁷. Pomocnymi środkami w procesie autoedukacji z zakresu środków drukowanych, o które można wzbogacić wiedzę czerpaną z encyklopedii, podręczników są prace popularnonaukowe.

Niezwykle istotnym dla efektów autoedukacji jest stosowanie nowoczesnych środków dydaktycznych, takich jak np.: urządzenia mechaniczne oraz wszelkiego rodzaju sprzęty audiowizualne, co istotnie ułatwia i przyspiesza uczenie się. Ponadto bardzo często w samokształceniu wykorzystuje się film oraz audycje telewizyjne i radiowe. Współcześnie podstawowym środkiem pomocniczym w autoedukacji staje się komputer wraz z programami edukacyjnymi oraz Internet.

Jednostka, która zamierza podjąć proces autoedukacji powinna mieć świadomość warunków, jakie ku temu są konieczne.

J. Półturzycki¹⁸ wyróżnia trzy fundamentalne warunki zapewniające powodzenie w pracy autoedukacyjnej. Pierwszym z nich jest samodzielność w planowaniu działań, dobieraniu odpowiednich metod

¹⁷ S. Karaś, *Samokształcenie w zawodzie*, Warszawa 1980, s. 24.

¹⁸ J. Półturzycki, *Dydaktyka...*, op. cit., s. 161-162.

i form postępowania oraz przeprowadzaniu kontroli i oceny uzyskiwanych rezultatów. Kolejnym warunkiem procesu autoedukacji jest świadome dążenie do realizacji wytyczonego celu. Trzecim warunkiem pracy autoedukacyjnej jest jej dynamizacja i systematyczny rozwój.

Warunki te powodują, że jednostka czerpie informacje z różnych źródeł, bierze udział w różnych formach pracy, przez co poznaje wciąż nowe obszary wiedzy. Dodatkowym zaś warunkiem, który podnosi efektywność owych działań jest wykorzystywanie nowoczesnej technologii (techniczne środki kształcenia).

Szanse powodzenia w samokształceniu podnoszą ponadto możliwości korzystania z przekazów radiowych i telewizyjnych, taśm i kaset z nagraniami przeznaczonymi do pracy indywidualnej, programów komputerowych, przeźroczy, filmów, płyt itp. Doniosłe znaczenie odgrywa tutaj „właściwa organizacja warsztatu pracy samokształceniowej w domu, umiejętność doboru odpowiednich źródeł samokształcenia i korzystania z nich, dobór właściwych w stosunku do celów metod samokształcenia, umiejętność wystrzegania się błędów w samokształceniu”¹⁹.

Zaznacza się także zależność efektywności autoedukacji od poziomu zdrowia jednostki, od jej kondycji psychicznej, a także sytuacji materialnej. S. Karaś²⁰ wyróżnia następujące czynniki, warunkujące efekty autoedukacji:

- umiejętność planowania pracy samokształceniowej,
- umiejętność poprawnego rozumowania,
- krytycyzm,
- umiejętność obserwacji,
- rzetelność i wytrwałość,
- samokontrola i samokrytycyzm,
- umiejętność koncentracji.

Cz. Maziarz²¹ skuteczność autoedukacji uzależnia od czynników obiektywnych (bytowych) i subiektywnych. Czynniki subiektywne według teorii psychologicznych dzieli się na: instrumentalne i motywacyjne. Do czynników instrumentalnych należy zaliczyć zdolności ogólne i specjalne, wiadomości, umiejętności, nawyki. Czynniki motywacyjne obejmują: chęci, potrzeby, zainteresowania, wolę, ambicje.

---

¹⁹ S. Karaś, *Sztuka samokształcenia*, Warszawa 1994, s. 16.

²⁰ *Ibidem*, s. 16.

²¹ Cz. Maziarz, *Proces...*, op. cit., s. 28.

Zdaniem Z. Matulki²² proces autoedukacji może dawać zadowalające rezultaty wtedy, gdy są spełnione fundamentalne warunki, takie jak dojrzałość psychiczna oraz następujące cechy charakteru: silna wola, wytrwałość, wiara we własne siły, ponadto samodzielność, umiejętność samokontroli, właściwa motywacja i społeczna aprobata dla podejmowanych wysiłków. Autorka wymienia również czynniki, o których wspominają też inni autorzy: sprawne czytelnictwo, umiejętność korzystania z różnorodnych środków dydaktycznych oraz poznanie metod samodzielnego uczenia się.

Przebieg i efekty autoedukacji studentów zależą w dużym stopniu od środowiska, z którego pochodzą. Istotną rolę odgrywa środowisko rodzinne wraz z następującymi czynnikami: miejscem zamieszkania, wykształceniem i zawodem wykonywanym przez rodziców, pozycją społeczną rodziców, jak również postawą rodziców wobec autoedukacji.

Ogromne znaczenie na przebieg i efekty autoedukacji studentów odgrywa szkoła wyższa²³, której zadaniem (a szczególnie uniwersytetu i nauczycieli akademickich) jest wyzwalanie odpowiedniej motywacji i tworzenie odpowiednich warunków do aktywnej i samodzielnej pracy studentów. Oddziaływanie szkoły wyższej na autoedukację studentów może odbywać się w ramach zajęć programowych, jak i poza zajęciami. Kształtowanie sprawności umysłowych studentów, umożliwiających autoedukację odbywa się przez stosowanie aktywnych metod kształcenia w trakcie zajęć dydaktycznych, metod wymagających samodzielnego dochodzenia do wiedzy, takie jak: kształcenie problemowe, dydaktyczne gry problemowe, metody heurystyczne.

Kształtowaniu podstawowych technik autoedukacyjnych służą przede wszystkim następujące formy zajęć: seminaria, konwersatoria, zajęcia laboratoryjne, zajęcia fakultatywne i inne. Wymienione formy zajęć w uniwersytecie stwarzają okazję do podejmowania działań autoedukacyjnych.

Skuteczność w nabywaniu technik oraz realizowaniu działań autoedukacyjnych może warunkować udostępnienie studentom środków medialnych w postaci programów komputerowych, filmów video i innych. One są bardzo przydatne w pracy własnej studentów.

²² Z. Matulka, *Metody samokształcenia*, Warszawa 1983, s. 17.

²³ Zob.: W. Wróblewska, *Uniwersytet a samokształcenie studentów*, [w:] *Uniwersytet – między tradycją a wyzwaniem współczesności*, A. Ładyżyński, J. Raińczuk (red.), Kraków 2003, s. 189-199.

W dużym stopniu autoedukacja studentów jest uwarunkowana charakterem relacji pomiędzy studentami i nauczycielami akademickimi, zachodzącymi w sytuacjach dydaktycznych. Zdaniem K. Jaskota²⁴, sytuacje dydaktyczne, ze względu na regularność, stabilność elementów, powtarzalność, charakter zachodzących w nich interakcji, rozłożenie w długich przedziałach czasowych, zawierają najwięcej możliwości tworzenia korzystnych warunków rozwoju studenta w czasie pobytu w uczelni. Charakter podmiotowy owych relacji sprzyja wyzwaniu aktywności studentów i gotowości do współpracy.

Istnieje konieczność tworzenia warunków do autoedukacji poza zajęciami programowymi w zakresie:

- lokalowym (biblioteki, czytelnie, pracownie, laboratoria),
- materialnym (podręczniki, skrypty, komputery, kserokopiarki, filmy i inne),
- czasowym (racjonalny rozkład zajęć),
- organizacyjnym (dostęp do literatury, pracowni, laboratoriów).

Wydaje mi się, że przebieg i efekty autoedukacji studentów zależą też, a może przede wszystkim od zmian, jakie zachodzą w naszej rzeczywistości. Przemiany cywilizacyjne, kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego w naszym kraju stwarza wymagania dla podejmowania, przebiegu i efektów autoedukacji studentów. Wśród wymagań społeczeństwa informacyjnego można wymienić:

- posiadanie aktualnej, niezbędnej wiedzy,
- umiejętność nabywania wiedzy najnowszej,
- umiejętność posługiwania się sprzętem elektronicznym,
- umiejętność obsługi i wykorzystania komputera, programów komputerowych i Internetu.

Sądzę, iż nie bez znaczenia dla autoedukacji studentów jest fakt wstąpienia naszego kraju do Unii Europejskiej oraz z tym związane wymagania i możliwości:

- posługiwanie się językami obcymi,
- znajomość kultur różnych narodów,
- możliwość studiowania w innych krajach,
- możliwość podjęcia pracy w krajach Unii Europejskiej.

Poważne wymagania wobec autoedukacji studentów są związane z globalizacją świata, a mianowicie:

---

²⁴ K. Jaskot, *Uczelnia ukierunkowana na studenta*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 1996 nr 4, s. 13-14.

- postęp technologiczny,
- postęp komunikacyjny,
- postęp telekomunikacyjny i internetowy,
- deterioryzacja, kompresja czasu i przestrzeni,
- „mundializacja idei”,
- „globalna wioska”.

Do podejmowania autoedukacji studentów zmuszają wymagania rynku pracy, takie jak:

- posiadanie wielorakich kompetencji,
- przejawianie postaw kreatywnych,
- ustawiczne doskonalenie kwalifikacji zawodowych,
- nabywanie nowych kompetencji.

Reasumując, w wieku XXI, w którym – jak wielu autorów wskazuje²⁵ – rodzi się „nowy indywidualizm”, czyli najbardziej posunięta postać autonomii ludzkiej, ogromnego znaczenia nabiera autoedukacja. Autoedukacja studentów powinna znaleźć właściwe miejsce w przedmiocie badań dydaktyki szkoły wyższej. Odczuwa się potrzebę określenia stanu autoedukacji, szczególnie osób studiujących i kończących studia pedagogiczne. Dokonujące się zmiany w otaczającej rzeczywistości wyzwalają trwałą tendencję do ustawicznego podejmowania działań autoedukacyjnych przez studentów oraz do wspomagania samodzielnych wysiłków jednostki nad swoim rozwojem. Istnieje konieczność uwzględniania takiej tendencji w reformowanym systemie edukacji.

²⁵ J. Kozielecki, *Psychotransgresjonizm...*, op. cit., s. 152.